

MONIKA SZARANIEC

Mariusz Fras, *Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne*, Wydawnictwo Wolters Kluwer business, seria Monografie LEX, Warszawa 2015, 460 stron

Monografia zatytułowana *Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne* autorstwa dr. Mariusza Frasa jest pierwszym w literaturze polskiej opracowaniem problemu ubezpieczeń grupowych w ujęciu jurydycznym. Monografia ma charakter przeglądu – dokonywanego pod kątem uwag *de lege ferenda* – istniejących rozwiązań normatywnych w świetle dorobku judykatury oraz doktryny polskiej i zagranicznej. Zasadniczą metodą badawczą przyjętą w monografii jest metoda analizy dogmatycznej, w której uwzględniono logikę i argumentację, analizę i hermeneutykę. Umowy ubezpieczenia grupowego to umowy zawierane powszechnie na polskim rynku ubezpieczeń, które nie doczekały się regulacji prawnej w kodeksie cywilnym. Umowy te są zawierane w ramach swobody umów (art. 353¹ kodeksu cywilnego) oraz zgodnie z przepisami bezwzględnie obowiązującymi zawartymi w trzeciej księdze Kodeksu cywilnego. Dynamiczny rozwój tych umów (głównie na rynku ubezpieczeń na życie) oraz argumenty wskazane przez autora w recenzowanej monografii ujawniają potrzebę ich regulacji normatywnej w prawie polskim. Potrzeba taka wynika z pojawiających się nieprawidłowości w ubezpieczeniach grupowych związanych ze zjawiskiem *misselingu*, z umowami związanymi, oferowaniem ubezpieczeń w formie grupowej, asymetrią informacyjną, a także z nieprawidłowości rynkowych przejawiających się w składaniu oferty ubezpieczeniowej nieadekwatnej do potrzeb ubezpieczonych grupowo.

W tym aspekcie temat recenzowanej monografii jawi się jako zagadnienie o charakterze niezwykle praktycznym. Omawiana książka została napisana z uwzględnieniem najbardziej aktualnej literatury, także obcojęzycznej. Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz zakończenia.

W rozdziale I pt. *Zagadnienia wstępne* autor podjął próbę wskazania istoty umowy ubezpieczenia grupowego, także w systematyce umów ubezpieczenia bezpośredniego, zarówno od strony prawa powszechnie obowiązującego, jak i regulacji *soft law* (w szczególności rekomendacji i wytycznych KNF oraz niewiążących dokumentów wydawanych przez instytucje UE). W ramach tych ogólnych rozważań przedstawiono funkcję ubezpieczeń grupowych, tj. funkcję ochronną, oszczędnościową

i zabezpieczającą. W rozdziale tym została zaprezentowana geneza umów ubezpieczenia grupowego w Polsce, a także we Francji i w Niemczech (ze względu na ich długą tradycję i rozwiązania normatywne, na które autor powołuje się w dalszej części opracowania).

W rozdziale II pt. *Charakter prawny umowy ubezpieczenia grupowego* analiza charakteru prawnego umowy ubezpieczenia grupowego jest poprzedzona rozważaniami związanymi z pozycją prawną podmiotów stosunku prawnego umowy ubezpieczenia grupowego (autor słusznie wskazuje na trudności z identyfikacją podmiotu, który występuje w roli ubezpieczającego, oraz na specyfikę ubezpieczeń grupowych polegającą na zwielokrotnieniu liczby ubezpieczonych) oraz samej „grupy” – na tle rozważań w doktrynie niemieckiej i francuskiej.

Brak jednomyślności co do natury stosunku prawnego, który powstaje w wyniku zawarcia umowy ubezpieczenia grupowego, stał się dla autora inspiracją w ustaleniu charakteru prawnego tego ubezpieczenia. Rozważania swoje oparł na opiniach przedstawicieli literatury francuskiej, gdzie ustawodawca nie przesądza wyraźnie o konstrukcji umowy ubezpieczenia grupowego. Według niektórych autorów konstrukcja przedmiotowej umowy ubezpieczenia grupowego oparta jest na założeniu, że ubezpieczający działa na rzecz ubezpieczonych grupowo na zasadzie *negotiorum gestio*. Inni twierdzą, że umowa ubezpieczenia grupowego jest w istocie ubezpieczeniem na cudzy rachunek osoby trzeciej, a zwolennicy kolejnej koncepcji wskazują, że w wyniku zawarcia tej umowy to sam ubezpieczyciel składa przyrzeczenie zawierania umów ubezpieczenia z zainteresowanymi. Z powyższymi koncepcjami wiążą się pewne wątpliwości, które zostały w sposób szczegółowy opisane w tym rozdziale.

Z tych względów autor sięga do innej koncepcji doktryny francuskiej, gdzie rozważania o charakterze prawnym umowy ubezpieczenia zbiorowego zostają sprowadzone na inną płaszczyznę i koncentrują się na obowiązkowym lub dobrowolnym charakterze przystąpienia do ubezpieczenia. Na tym tle autor proponuje uregulować normatywnie istotę umowy ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem obowiązkowym (jako ubezpieczenie grupowe, w którym powstanie ochrony ubezpieczeniowej jest automatyczne i wiąże się z faktem przynależności do danej grupy) oraz ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem dobrowolnym (zasadnicze znaczenie ma tu wola objęcia ubezpieczeniem, wyrażająca się w deklaracji przystąpienia).

W rozdziale III pt. *Zawarcie umowy ubezpieczenia grupowego i przystąpienie do umowy ubezpieczenia* została przedstawiona procedura zawarcia umowy ubezpieczenia grupowego, ze szczególnym uwzględnieniem obowiązków informacyjnych na etapie poprzedzającym przystąpienie do ubezpieczenia grupowego. W tym zakresie wyartykułowane zostały także odrębności dotyczące obowiązku deklaracji ryzyka i sankcji związanych z ich nienależytym wykonaniem w porównaniu do ubezpieczeń indywidualnych.

Rozdział IV pt. *Wykonywanie praw i obowiązków wynikających z ubezpieczenia grupowego* jest poświęcony zagadnieniu związanemu z fazą wykonania umowy ubezpieczenia grupowego, tj. wykonywaniu praw i obowiązków wynikających z ubezpieczenia grupowego. W tej części monografii omówiono problematykę dotyczącą realizacji obowiązku informacyjnego na etapie wykonywania umowy, składki oraz treści obowiązku do jej zapłaty, a także sankcji związanych z zaniechaniem zapłaty i zwrotu składki za okres niewykorzystanej ochrony ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach grupowych. W rozdziale tym poruszona została problematyka dopuszczalności dochodzenia roszczeń z umowy ubezpieczenia grupowego. Wskazano, że szczególnie istotnym problemem jest nie tylko niejasna sytuacja prawna ubezpieczonego, ale też pewne utrudnienia dla ubezpieczającego

w skutecznym dochodzeniu roszczeń z umów ubezpieczenia grupowego, gdy jest on uprawnionym do żądania zapłaty świadczenia ubezpieczeniowego.

W rozdziale V pt. *Wygaśnięcie stosunku ubezpieczenia grupowego. Kontynuacja ubezpieczenia* został omówiony problem przyczyn wygaśnięcia stosunku ubezpieczenia grupowego oraz jego skutków. Autor w tej części pracy wysuwa wniosek, że fakt wygaśnięcia umowy ubezpieczenia grupowego nie może oznaczać ustania ochrony ubezpieczeniowej, jednak stopień zabezpieczenia interesów ubezpieczonych musi uwzględniać, czy dana konstrukcja pozwala na kontynuowanie ubezpieczenia pomimo wygaśnięcia pierwotnie zawartej umowy. W tej kwestii autor zwraca uwagę na potrzebę normatywnego uregulowania indywidualnej kontynuacji umowy ubezpieczenia po wygaśnięciu ubezpieczenia grupowego.

W rozdziale VI pt. *Umowa ubezpieczenia grupowego w międzynarodowym prawie ubezpieczeń gospodarczych* omówiono konstrukcję umowy ubezpieczenia grupowego w międzynarodowym prawie ubezpieczeń gospodarczych. Autor próbuje ustalić w tym miejscu prawo właściwe dla umów ubezpieczenia grupowego oraz sądu właściwego w sprawach wynikłych z transgranicznych ubezpieczeń grupowych. Dodatkowo w rozdziale tym omówiono ubezpieczenia grupowe w PEICL (*Principles of European Insurance Contract Law*), akcie stanowiącym próbę unifikacji europejskiego prawa ubezpieczeń gospodarczych. Zdaniem autora, akt ten będzie miał kluczowe znaczenie dla kierunku rozwoju prawa ubezpieczeń gospodarczych w poszczególnych państwach członkowskich.

We wnioskach autor dokonuje syntezy rezultatów przeprowadzonych analiz oraz wskazuje argumenty przemawiające za zasadnością postawionych tez. Niewątpliwie walor taki mają stwierdzenia autora, że:

- 1) Istnieje konieczność spójnej i kompleksowej regulacji prawnej ubezpieczeń gospodarczych. Na tle regulacji obcych rodzime rozwiązania dotyczące ubezpieczeń grupowych wydają się fragmentaryczne i niewystarczające. Autor wskazuje, że Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, w projekcie z dnia 28 listopada 2014 roku, proponuje dodanie w tytule XXVII Kodeksu cywilnego nowego działu IV *Ubezpieczenia grupowe na rzecz osób trzecich*. Rozwiązanie powyższe nie zyskuje jednak aprobaty autora, dla którego tworzenie odrębnego działu w Kodeksie cywilnym stanowi zaburzenie dotychczasowej systematyki kodeksowej. Słusznie proponuje on dodanie nowych przepisów po art. 808 Kodeksu cywilnego (w dziale obejmującym przepisy ogólne w umowie ubezpieczenia). Rozwiązanie takie stanowiłoby spójny instrument interwencji ustawodawcy w materię ubezpieczeń gospodarczych. W regulacji kodeksowej należy wypuklić wszelkie odrębności pomiędzy umowami ubezpieczenia zawartymi indywidualnie a zawieranymi grupowo.
- 2) W ramach studiów prawnooporównawczych autor proponuje wyróżnić ubezpieczenia grupowe, które mają charakter obowiązkowy i dobrowolny. W obowiązkowych umowach ubezpieczeń grupowych dochodzi do nawiązania umowy automatycznie, bez konieczności dokonywania dodatkowych czynności przez członków grupy, zaś powstanie ochrony ubezpieczeniowej należy wiązać z samym faktem przynależności do grupy. Umowa ubezpieczenia *sensu stricte* łączy ubezpieczyciela i ubezpieczającego, natomiast pomiędzy ubezpieczonymi a ubezpieczycielem nie są nawiązane kolejne umowy (synonim umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek). W ubezpieczeniach grupowych dobrowolnych organizatora grupy (ubezpieczającego) łączy z ubezpieczycielem umowa ramowa, która tworzy przestrzeń dla umów ubezpieczenia zawieranych w dalszej kolejności przez członków grupy. Natomiast w wyniku aktywności podejmowanej

przez ubezpieczyciela lub członka grupy dochodzi do zawarcia umowy, na podstawie której ubezpieczony uzyskuje ochronę ubezpieczeniową. Przy czym autor postuluje *de lege ferenda*, aby przy regulacji umów ubezpieczenia grupowego uwzględnić specyfikę każdego z tych typów oraz stworzyć regulacje wspólne dla obu kategorii, a także wyraźnie zaakcentować różnice w pozycji prawnej ubezpieczającego i organizatora grupy w każdej z tych kategorii umów. Autor postuluje też, aby interesy ubezpieczonych grupowo szczególnie zabezpieczyć poprzez obowiązki informacyjne po stronie ubezpieczyciela czy też ubezpieczającego, co pozwoli na świadome podejmowanie przez nich decyzji i ograniczy patologie istniejące w praktyce.

- 3) Autor postuluje ponadto normatywne określenie istoty grupy objętej ubezpieczeniem, określenie początku ochrony ubezpieczeniowej, zasad zmiany warunków umowy, prawa ubezpieczonego do rezygnacji z ochrony ubezpieczeniowej i jej kontynuacji. W celu ochrony interesów ubezpieczonych i ich następców prawnych należy uregulować kwestię dochodzenia roszczeń z umowy grupowego ubezpieczenia.
- 4) Na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej zauważony został problem całkowitego pominięcia problematyki ubezpieczeń grupowych i prawa dlań właściwego.

Podsumowując, recenzowana monografia stanowi przykład uporządkowanych badań nad teorią ubezpieczeń grupowych zarówno na płaszczyźnie materialnoprawnej, jak i kolizyjnoprawnej. Szczególnie ciekawe są rozważania autora zmierzające ku stworzeniu definicji umowy ubezpieczenia grupowego i ustaleniu jej charakteru prawnego w aspekcie analizy prawno porównawczej. Omawiana książka w tym względzie stanowi wartościowy materiał do dyskusji i dalszych badań.

Książka dr. Mariusza Frasa to bardzo ciekawe opracowanie trudnego zagadnienia – rzetelne, uporządkowane i zasługujące na wysoką ocenę formalną i merytoryczną. Wszystkie zawarte w niej twierdzenia są właściwie uzasadnione, ale jednocześnie prowokują do dalszych dyskusji. Chciałabym zatem zarekomendować recenzowaną publikację wszystkim praktykom i teoretykom prawa ubezpieczeń gospodarczych, jako bardzo dobre i jedyne dostępne źródło wiedzy o umowie ubezpieczenia grupowego.

DR MONIKA SZARANIEC – Katedra Prawa Cywilnego i Gospodarczego Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie